

Centre d'estudis
colombins

Medalla barcelonesa commemorativa (1892)

ÒMNIUM CULTURAL

Montcada, 20 pral. (Palau Dalmaes) - 08003 BARCELONA
Tel. (93) 319 80 50 - Fax : (93) 310 69 00

28

Butlletí del Centre d'Estudis Colombins
ANY XI / Núm. 28 / 2002 / Preu: 1,80 euros

Sumari

Editorial

Vida del Centre

Tribuna

- L'herald de Pere IV
Per Alba Vallès

Articles

- Sobre el "diario" de navegació de l'Almirall de les mars oceàniques
Per Joaquim Arenas
- La casa barcelonina d'En Cristòfor Colom que els censors van intentar situar a Sevilla
Per Jordi Bilbeny
- Introducció a l'heràldica colombina
Per Antonio Poyo i Creixenti

Bibliografia

NOTA

S'autoritza la reproducció, parcial o total, dels articles publicats en aquest butlletí, sempre que s'hi faci constar la procedència. Agraïm que se'ns fes arribar un exemplar de les publicacions on els nostres treballs hagin estat reproduïts o esmentats o fins i tot una fotocòpia que identifiqui la publicació i la data d'edició.

L'any passat, 2001, va fer cent anys de la mort de Víctor Balaguer, polític i escriptor que va dedicar a l'estudi del Descobridor moltes hores i mitja dotzena de llibres.

El contingut de l'obra balaguerina, el seu règim històric, si bé afavoreix la catalanitat de la Descoberta, no avança per la via de la naturalesa catalana de Colom.

Igualment, enguany 2002, el 10 de juny, commemorarem el centenari del decés del màxim poeta nacional de Catalunya, Mn. Jacint Verdaguer. En el seu poema inacabat "Colom" que fou l'avantsala de "L'Atlàntida", el poeta de Folgueroles fa un càntic a la proesa que dugué a terme Colom.

No debades la conclusió d'aquest poema èpic de caire universal, porta el nom "Colom". A les paraules d'un ermità, el gran navegant sent néixer un nou món de fantasia. "Lo bon ancià li dóna ales amb ses avinentes rahons". Colom ofereix el seu projecte d'innovar terres orientals anant per occident. La reina Isabel, té un somni. L'ermità des d'un pujol veu volar aquest "Colom" a la més gran de les empreses i s'extasia davant la futura grandesa de "sa pàtria".

És prou notori que Verdaguer canta l'esperit heroic de l'Almirall. Cal aclarir que en l'obra verdagueriana el catalanisme era naixent i de terminologia poc definida, si més no, molts mots no tenien el sentit que l'esdevenidor polític els atorgà.

Així, quan Mn. Cinto escriu la paraula pàtria es pot referir a *la muntanya, el cel, la Plana de Vic, Catalunya*: "Dolça Catalunya pàtria del meu cor..." i al conjunt *d'Ibèria, d'Espanya*. Aquest darrer sentit del mot pàtria és ben palès al gran poema èpic "L'Atlàntida".

Que les lletres d'aquesta editorial siguin un pas més per homenatjar a Jacint Verdaguer, el màxim poeta del nostre moviment romàntic, la Renaixença.

La sessió acadèmica del mes d'abril del nostre Centre li va ser dedicada solemnement.

En aquestes línies hem volgut recordar el polític i escriptor Víctor Balaguer, la personalitat del qual honorarem en el proper Itinerari Colombí.

Joaquim Arenas i Sampera
President

Horari de Secretaria a l'estiu

Dimarts i dimecres
De 2/4 de 4 a les 6 de la tarda

Montcada 20, pral. (Palau Dalmases)
Telf. 93 319 80 50
Fax: 93 310 69 00

Vida del Centre

Itinerari colombí

Visita al Monestir de Montserrat el dia 20 d'octubre de 2001.

Dintre del programa d'Itineraris Colombins que organitza el Centre, els associats varem poder gaudir, el dia 20 d'octubre, d'una visita cultural al Monestir de Montserrat. Entre els diversos actes programats, cal assenyalar la recepció feta per la comunitat benedictina en la persona del Pare Pifarré, monjo de Montserrat.

Fetes les presentacions començà la sessió acadèmica. La nostra consòcia i vocal del Centre, Sra. Roser Parellada, va llegir un treball fet per a aquesta ocasió de Pere Català i Roca sobre la figura de Fra Bernat Boïl, que va embarcar en el Segon Viatge de Colom amb l'encàrrec del rei Ferran de procurar que els indis "tinguin bona instrucció de les coses de la nostra santa Fe". Fra Bernat Boïl, tal com ens recordà el nostre president, Sr. Joaquim Arenas, era un personatge amb clar perfil renaixentista, militar i diplomàtic, home de confiança del rei Ferran, que no havia estat mai monjo de Montserrat, però sí que ermità de la Santa Muntanya, on va habitar l'esglésiola de la Santíssima Trinitat. L'orde eclesiàstic al qual pertanyia Fra Boïl era la dels Mínims de Sant Francesc de Paula, a qui conegué personalment a París, essent ambaixador del rei Ferran.

Una butlla papal atorgada per Alexandre VI a Roma, el 25 de juny de 1493, autoritzava els reis a nomenar un vicari o delegat apostòlic per a les noves terres descobertes. El càrrec fou per a Boïl. Respecte a la discutida participació dels monjos montserratins en la evangelització del Nou Món, en el col·loqui que es va iniciar després de la lectura de la comunicació de Pere Català, va quedar oberta la hipòtesi que, efectiva-ment, podien ser de Montserrat els monjos que acompanyaren a Fra Boïl en el Segon Viatge, ja que la incorporació, per ordre de

la reina Isabel, de nous monjos provinents de la congregació de Valladolid, hauria permès que els anteriors es poguessin embarcar amb el Descobridor.

Acabada la sessió, tots els participants reberen com a obsequi del Centre el llibre "Els primers missioners d'Amèrica foren catalans?", del nostre consoci Pere Català i Roca.

Com a cloenda de la visita, es féu un homenatge, probablement el primer dels molts que es faran en aquest Any Verdaguer arreu de Catalunya, a Mossèn Jacint Verdaguer, el nostre poeta nacional, amb motiu del centenari del seu traspàs. L'acte se celebrà davant del monument, situat a prop de la Basílica, al començ del camí dels Degotalls, amb la lectura d'un poema i una ofrena floral amb el símbol de ser feta per socis de diverses contrades dels Països Catalans. Es féu lliurament a tots els assistents d'un llibre record per part de l'organització: un recull dels millors poemes del poeta. L'homenatge acabà amb el cant del Virolai i Els Segadors.

Tertúlies

El passat dia 18 d'octubre de 2001 tingué lloc l'acte inaugural del curs acadèmic 2001-2002. El Sr. Antoni Poyo i Creixenti, consoci del centre, dictà la conferència *Introducció a l'heràldica colombina*. De ben segur que els apassionats estudiosos d'aquesta "ciència auxiliar de la història", tal com esmenta el Sr. Poyo, gaudiran amb l'article que sobre aquest tema publiquem en aquest Butlletí.

El dia 29 de novembre, el Sr. Francesc Albardaner i Llorens, ens va oferir la conferència *A l'entorn de Bonaventura Aran i Farré, pare de la teoria mallorquina sobre els orígens de Cristòfol Colom*. Cal remarcar que, a més de l'interessant contingut de la conferència, la presència dels familiars del Sr. Bonaventura Aran va donar a l'acte una especial emotivitat.

El dia 21 de febrer el professor Jordi Bilbeny va pronunciar una interessant conferència: *Cristòfor Colom i els almiralls catalans*.

El dia 18 d'abril, amb motiu de la commemoració l'Any Verdaguer, el nostre Centre va organitzar un acte d'homenatge al poeta Jacint Verdaguer amb una conferència del reconegut verdaguerista Sr. Josep Solà i Camps que ens presentà: *El poema COLOM de Verdaguer*. Tots els assistents varen ser obsequiats amb un exemplar del Quadern d'Estudis Colombins número 8: "Del Colom a l'Atlàntida", obra del Sr. Solà i Camps.

El dia 6 de juny, com a cloenda de les conferències del curs acadèmic 2001-2002, hi hagué la conferència que va pronunciar el Sr. Francesc Albardaner intitulada *Notícies cubanes sobre Colom i Cabot*. Cal destacar que l'acte va servir, també, per commemorar el 75è. Aniversari de la conferència que sobre Colom català va pronunciar el Dr. Luis Ulloa, director de la Biblioteca Nacional de Lima, a l'Ateneu Barcelonès.

Primer Simposi sobre la Descoberta Catalana d'Amèrica

El passat dia 3 de novembre se celebrà a la Masia Can Borrell, d'Arenys de Munt, el Primer Simposi sobre la Descoberta Catalana d'Amèrica que va organitzar l'Ajuntament de l'esmentada vila del Maresme amb la col·laboració de l'historiador Jordi Bilbeny.

En l'acte hi van intervenir l'escriptor Víctor Alexandre; el president del Centre d'Estudis Colombins, Joaquim Arenas; i l'alcalde de la localitat, Andreu Majó. Cal destacar, també, la participació d'alguns socis del Centre com la Sra. Alba Vallès, el Sr. Jordi Indiano, el Sr. Carles Camp, i el Sr. Jordi Vila. Tots ells van subratllar la necessitat de defensar el patrimoni històric dels catalans.

Necrològica

En la mort de Bartomeu Costa-Amic, símbol de l'exili

Era un dels darrers representants culturals de la vella generació que ha viscut més de seixanta anys a l'exili. Acaba de morir a la ciutat de Mèxic als noranta anys, on ha estat, sota la marca de B. Costa-Amic, un editor de molta literatura mexicana, ja que ha publicat al voltant de 2.000 volums.

Però la seva activitat política i nacional començà com a funcionari de la Generalitat de Catalunya i el 1936 va visitar Mèxic i per encàrrec d'Andreu Nin, cap del POUM, i havent-ho consultat al president Companys, demanà al president de la República, Lázaro Cárdenas, que donés asil polític a Trotski, i ho aconseguí. Arribà a Mèxic el 1940 i començà ja la seva aventura editorial, ja que fundà Publicaciones Panamericanas i Ediciones Quetzal, però el 1943 ja va crear l'editorial pròpia, ja esmentada, i alhora va fer també d'impressor, i a causa de la manca de llibres catalans a Mèxic, va començar a editar-ne. Al llarg de seixanta anys ha estat el qui ha publicat més obres en català fora dels Països Catalans: prop de 60, la qual cosa té un gran mèrit perquè sabia que feia un servei a Catalunya però que econòmicament fóra deficitari. El 1942 publicà el primer llibre en la nostra llengua, *El comte Arnau*, de Josep M. De Sagarra, i fins gosà a

crear col·leccions en català com Biblioteca Catalana o la de Clàssics Catalans (obtingué els microfilms de Lull o Bernat Metge de la Biblioteca del Congrés de Washington). Féu sobretot reedicions, inclosos Verdaguier, Camer i Fabra, però també donà a conèixer alguns autors nous o poc coneguts de l'exili com el poeta Agustí Bartra, de qui publicà, entre d'altres, *Màrsias i Adila*. Fou president i membre actiu de l'Orfeó Català de Mèxic i darrerament havia publicat algunes obres intentant demostrar la catalanitat de Colom.

Personatge vital, molt actiu i imaginatiu, va rebre la Creu de Sant Jordi i, amb l'ajut dels seus fills, ha estat al peu del canó de la seva editorial fins aquests darrers mesos. Nascut a Centelles el 1911, Bartomeu Costa-Amic, que de tant en tant venia a Barcelona, ha estat un exemple de català nacional i de difusor de la nostra cultura en anys obscurs i plens de paranys. Caldria recollir en una biografia tota la seva trajectòria.

Albert Manent

Aquesta nota biogràfica va ser redactada i publicada al diari Avui (23-1-2002) arran del decés del nostre admirat lluitador colombista. Des del Centre volem retre homenatge a la seva memòria i al reconeixement dels seus esforços i treballs envers la catalanitat i la causa de la naturalesa catalana de Cristòfor Colom.

Efemèride

Primer Centenari de la mort de Víctor Balaguer i Cirera (Barcelona 1824 – Madrid 1901).

Escau recordar en el nostre Butlletí l'obra i la vida d'aquest polític i escriptor per la seva trajectòria d'home preocupat per Catalunya en els temps primers de la Renaixença; esmerçà vida i voluntat des de l'adolescència a favor de la nació tant en els camps de la política, com en el de la literatura i de la història en els diversos temes i gèneres.

Una vida molt activa que li va merèixer reconeixement públic i més d'un avatar. Allunyat de Catalunya per necessitats de la vida oficial –va ser ministre d'Ultramar dues vegades– tot i viure l'ideal catalanista de manera permanent, la seva mort a Madrid al 1901 va tenir el ressò propi de qui "és considerat a la terra que el va veure néixer com una mena de figura d'un passat remot".

La personalitat històrica de Víctor Balaguer, però, i com hem ja adduït, no pot passar de llarg als interessats pel fet de la Descoberta i de la naturalesa del Descubridor.

En l'obra mai prou preuada *Colom tal qual fué* d'Enric Bayerri i Bartomeu (Porter-Librus, Barcelona, 1961), ens fa la relació i ressenya de les obres sobre la qüestió colombina que l'autor, del qual commemorarem el decés, va deixar dipositades a la Biblioteca Museu de Vilanova i la Geltrú, que fou creada amb el seu mecenatge en agraïment al districte electoral que l'havia elegit diputat a les Corts espanyoles tantes vegades.

Passarem, doncs, a reproduir la copilació colombina balagueriana que Bayerri ens aporta, tot fent un reconeixement a l'incansable també i reconegut autor tortosí i cercador de l'àmbit *Colom i el món català*.

Castilla y Aragón en el descubrimiento de América.

Conferència llegida a l'Ateneu de Madrid el 14 de març de 1892.

Les opinions del conferenciant en aquest assumpte es destacaren per la seva discrepància respecte a les del Sr. Marquès de Hoyos, en relació a la participació d'Aragó i de Castella en els preparatius del Descobriment.

Victor Balaguer

Lluny de trobar Colom obstacles en la rivalitat dels naturals d'ambdues corones, trobà, molt al contrari, en concepte del Sr. Balaguer, eficaces protectors en ambdós partits, punt important en què també es troba conforme el Sr. Fernández Duro.

I el bon acord no va ser menys evident en la realització de l'empresa. Així com en les gestions es distingiren els aragonesos Gricio, Cabrero i Santàngel, aragonesos de nacionalitat ho van ser també el P. Buyl (fos quina fos l'orde religiós al qual pertanyés el primer Vicari Apostòlic d'Índies i l'embolic

dels noms) i Pere Margarit, el primer general del Nou Món, ambdós tan calumniats per l'hispanòfil Roselly de Lorgues...

Més encara, i aquesta idea, original (que sapiguem) del Sr. Balaguer, mereix fer-se notar. Si la primera illa descoberta per Colom l'anomenà *Salvador*, en honra i alabança a Déu; si anomenà la segona *Isabela*, en honor a la reina, i la tercera, *Fernandina*, en record al seu espòs, no batejà la quarta amb el nom de *Castellana*, *Aragonesa* o *Catalana*; l'anomenà *Española*, esplèndid homenatge fet per l'esperit profètic del gran home dels sublimes destins de la nostra pàtria, indicant amb una sola paraula als pobles peninsulars que començava per a ells una nova era que, sota l'ombra de la bandera comuna, portaven al Nou Món els robusts elements per tots laboriosament amassats al llarg dels segles de vicissituds i de lluites.

En l'artístic discurs del Sr. Balaguer brillà, no tan sols l'entusiasme del patriota, el mestratge de l'estilista i la serena imparcialitat de l'historiador, sinó també, per què negar-ho? La discreció de l'home polític' (Més detalls de referència, per Àngel Stor, LIEYA, del 8 Set. 1892, pàgina 147).

Advertim que aquesta Conferència s'inserí en el llibre del propi Balaguer, *Cristóbal Colón* (Madrid, 1892, pàg. 1-72). Sobre la mateixa matèria del rei d'Aragó i del Regne d'Aragó, com a participants en la gesta del Descobrimient d'Amèrica, veure en l'esmentat llibre la pàgina 213 i següents.

Los Reyes Católicos. Madrid.

Consta de dos volums que formen part de la *Historia de España escrita por Individuos de número de la Real Acad. de la Historia, bajo la dirección del Excmo. Sr. D. Antonio Cánovas del Castillo, director de la misma.* Madrid: El Progreso Editorial, 1890 i següents.

En el t. II i en l'Apèndix titulat *España en el descubrimiento de América*, inserta una Carta (pàg. 479-499) datada el 30 d'agost

de 1892, on conclou: "Mentre no vinguin proves majors fins avui, tot inclina a creure que Colom fou Genovès o de nacionalitat genovesa almenys" (pàg. 498).

Cristóbal Colón.

Madrid: El Progreso Editorial, 1892.

Vol. En 8è menor, de 253 pàg. Conté cinc treballs, alguns publicats abans a part o en fulletons: *Castilla y Aragón en el descubrimiento de América.- Un viaje a la Rábida.- La Cuna de Cristóbal Colón.- España en el descubrimiento de América.- Carta del Sr. Martón y Garvín [al voltant de Aragón y el descubrimiento de América].*

La Carta, inserta en la pàg. 194, sobre *La cuna de Cristóbal Colón*, constitueix en una recensió minuciosa de l'obra de R. de Uhgón amb el títol *La patria de Colón según los documentos de las Ordenes militares*, que la fixa a Saona; i, a continuació, fa la del llibre del capellà Martín Casanova de Còrsega, publicat amb el títol *La verité sur la patrie et l'origine de Christophe Colomb*, que la fixa a Calvi.

"No és –conclou després de l'exposició bibliogràfica V. Balaguer- que jo abracci aquesta opinió... no per cert. Fins avui tot indueix a creure que l'Almirall fou genovès, és a dir, de territori genovès; i accepto sense reparament aquesta opinió, que és la més lògica i documentada; però em queden els meus dubtes, i el que m'admira més és que la moderna crítica històrica no hagi aprofundit més en aquest assumpte de Calvi, que no ha de ser tractat amb menyspreu, ni molt menys. Val certament la pena" (Pàg. 186).

Afegim que en publicar V. Balaguer, al 1892, el seu llibre *Cristóbal Colón*, insertà en ell el fullet publicat al 1888, amb el títol *La cuna de Colón*. En aquest treball monogràfic recollí llavors –segons advertí al 1927, el Sr. Ulloa, a la dedicatòria que encapçala *Noves proves...* (pàg. 7)- l'argumentació de D. Luis Franco y López, Baró de Mora, en pro de la hipòtesi d'un Colom cors, reforçant-la amb nombrosos raonaments i sostenint la inverosimilitud del Colombo genovès, al propi temps que defensava el

caràcter català que podia revestir un Colom, nascut a Còrsega, illa llavors dependent de la Corona d'Aragó.

Cristóbal Colón y el descubrimiento de América.

Revista *El Centenario*, t. I. Madrid, 1892.

Podem comprovar com Balaguer es decantà a la fi per un Colom català, si més no d'alguna faisó.

Creiem que en incloure Víctor Balaguer i Cirera en la nostra Efemèride no fem altra cosa que un homenatge merescut a qui tant va treballar per la pàtria i no caigué en l'error, ans ben a la inversa, de deixar de banda el Descobrimet del Nou Món i la naturalesa del seu innovador en els seus prolífics estudis històrics.

Algun dia s'hauria d'esbrinar en profunditat l'oblit massa prematur que Catalunya ha fet d'algunes de les seves personalitats i el perquè tantes acabaren la seva vida fora del terreny patri.

J. A. S.

Tribuna

L'herald de Pere IV*

per Alba Vallès i Formosa

I

Pere de Portugal, Pere IV de Catalunya, en el decurs de la seva vida i sobretot en la seva breu regència a Catalunya durant la Guerra Civil deixà repetidament la seva divisa cavalleresca gravada en els llocs on habità i en els diversos objectes que emprà. Aquesta divisa era *Paine pour joie* (Pena per joia)¹.

Aquestes paraules es troben gravades a la font del castell portuguès de Flor da Rosa, i en una finestra cega de l'antic Palau Major de Barcelona que dóna a l'escala del palau del Lloctinent, l'actual Arxiu de la Corona d'Aragó. Es troben també en la fulla de l'espasa que forjà a Barcelona el daguer Joan lo Florentí; també en una llumenera o en un llibre, tal com pot apreciar-se en els primers fulls del còdex de la seva obra *Tragedia de la insigne Reina Doña Isabel*². Tanmateix figura en algunes obres artístiques que encarregà fer, com ara el Retaule de l'Epifania de Jaume Huguet³ o la creu de pedres precioses que va pertànyer al comte de Foix i que feu reformar per lliurar-la com a ofrena a la Verge de Montserrat, de la qual n'era devot.

* Article publicat a *Reembers, Plecs d'història i cultura*. Núm. 1. Vilanova i la Geltrú, abril 1993.

¹ Martínez Ferrando, J. Ernesto: *Algunes noves notícies entorn de la divisa de Pere de Portugal*. Barcelona, 1936.

² Pedro de Portugal: *Tragedia de la Insigne Reina Doña Isabel. A Obras completas do Condestável Dom Pedro de Portugal*. Fundação Calouste Gulbenkian. Lisboa.

³ Conegut també com el retaule del Conestable, es troba a l'altar major de l'església de Santa Àgata, a la plaça del Rei de Barcelona. A l'escena de l'Adoració estan representats Pere de Portugal, com a rei Mag vestit de negre brocat, i el seu herald *Paine pour joie*.

No hi ha dubte que la divisa fou col·locada en tots els llocs i objectes amb veritable afany de perpetuar la seva memòria, i que l'acció del temps ha anat esborrant, inexorablement. Potser com si pressentís la brevetat de la seva vida i, sobretot, la vel·leïtat dels homes.

Generalment, aquesta divisa anava acompanyada de la figura d'una àguila o d'una roda de la fortuna, símbol aquest últim molt emprat durant l'edat mitjana per representar les diverses facetes de la vida. Pere IV la feu brodar en els tapissos que ornaven els murs de les seves estances, també la feu posar en els reposapeus, tot per recordar-li sempre el canviant que és la sort. I no anava errat. La seva vida fou una constant lluita contra l'adversitat. Començà amb la tràgica mort del seu avi Jaume d'Urgell, el Desventurat, a la presó de Xàtiva⁴, després la del seu pare, el duc de Coimbra, a la batalla d'Alfarrobeira, més tard la del seu germà, a Xipre, la de les seves germanes Isabel i Brites, possiblement enverinades, la molt prematura del seu germà Jaume, cardenal de Florència..., i acabà amb la seva pròpia tragèdia en venir a servir la causa catalana. És molt il·lustratiu el passatge de la seva obra dramàtica dedicada a la seva germana, *Tragèdia de la insigne Reina Doña Isabel*, on palesa la gran desconfiança envers les coses humanes després de les experiències sofertes:

"...Edifica en los cielos morada firme e perpetua, e allí pon tu confiança, tu renta e tu thesoro, adonde carcoma no lo consume, ni traça no lo gasta, ni ladrones no lo furtan, ni traydores lo roban, ni rey, ni principe, ni tirano, ni aún la ciega fortuna, con todo su poder, lo pueden quitar..."⁵

⁴ Masià de Ros, Àngels: *El dissortat comte d'Urgell*. Episodi de la història. Barcelona. 1960.

⁵ Pere IV de Catalunya morí a Granollers el 29 de juny de 1465 en el palau de Joan de Montbui i de Tagamanent, envoltat d'un grup de fidels portuguesos i catalans, als 37 anys. Havia arribat a Barcelona el 21 de gener de 1464 per fer-se càrrec de la regència catalana després de la mort del príncep de Viana i la renúncia d'Enric IV i fer front a les pretensions de Joan II. Pere IV es considerava amb dret a reclamar la corona per ser nét del difunt comte d'Urgell.

Probablement, Pere de Portugal adoptà aquesta divisa cavalleresca quan fou armat cavaller per l'Infant Enric de Portugal, l'anomenat l'Infant Navegant, a l'església de Sant Jordi de Coimbra, abans d'anar-se'n a guerrear a Castella. Després, el seu afany per immortalitzar la seva divisa el portà fins i tot a humanitzar-la: Un personatge de carn i ossos del seu servei personal portà per nom Paine pour joie. Aquest personatge que no deixà rastre del seu veritable nom era el seu herald.

Paine pour joie era un jove ben plantat, culte i distingit, lletrat, devot i magnífic orador. Donat que el rei era home d'educació exquisida, de gran sensibilitat, enamorat de la bellesa, escriptor en vers i prosa⁶, el seu herald havia de tenir les mateixes qualitats. Se sap que representà el rei moltes vegades, viatjà molt, encapçalà ambaixades reials, tenint tractes amb gent important i docta. Molts dels seus viatges foren per mar⁷. Participà a la batalla de Calaf (28 de febrer de 1465) al costat dels defensors de la terra, de la Generalitat, representats per Pere IV, contra els partidaris del Trastàmara Joan II. En aquesta batalla fou fet presoner junt amb la majoria dels capitans; fou rescatat pel seu sobirà i recompensat amb unes cases del carrer de la Bòria de Barcelona⁸.

⁶ Pere de Portugal fou un escriptor en vers i prosa de gran sensibilitat. Són notables les seves epístoles adreçades a persones notables de l'època pels seus profunds raonaments i gran humanitat. Vegeu el seu *Razoamento de despedida dirigido a Dona Joana*, *Conshelo dirigido a Dom Alfonso V*, *Carta a Zurara* i les cartes escrites a Catalunya entre 1464 i 1466 adreçades als consellers, als pahers de la ciutat de Lleida i altres personatges o servidors seus.

⁷ El desembre de 1465 formà part d'una ambaixada que, a les ordres de Jaume d'Aragó, fou enviada a la cort de Lluís XI de França, a la Borgonya i a Sicília. Posteriorment, quan Catalunya oferí la corona a Renat d'Anjou, possiblement fou l'Herald qui presidí l'ambaixada portant les armes d'Aragó, entrevistant-se amb el governador de la Provença i arribant fins Augiers, on residia el rei.

⁸ A la batalla de Calaf el rei va poder salvar la vida en despendre's de les seves insígnies reials, muntant un cavall facilitat per Roderic de Mora i tornant al seu campament aprofitant la foscor de la nit. Vegeu, de Mitjana de les Doblas, Enric: *La casa dels Colom*. Barcelona, novembre 1931.

Tots els servidors que Pere IV s'endugué de Portugal, com ara els cavallers portuguesos Eanes i Deça, serien coneguts pels seus noms vertaders, malgrat les transformacions de la grafia i fins i tot de la pròpia història. L'únic nom que es perdé completament fou el del personatge que encarnà la seva divisa, Paine pour joie, i no pas perquè no en tingués o no se li conegués, sinó perquè la identificació desaparegué junt amb alguns documents comprometedors de Pere IV després de la seva mort.

Tot i amb això, es coneix, gràcies a documents aportats per Baqué i Estadella⁹, la relació entre l'herald i els cavallers portuguesos radicats a Catalunya. També que fou company del navarrès Menaut de Guerri, uixer, capità de l'exèrcit de terra i ambaixador durant la Guerra Civil catalana, que en la darrera etapa de la seva vida visqué com un corsari molt actiu i fustigat pel papa Alexandre VI. També fou company de Bertran de Armenidáriz, Menaut de Baumont i d'altres guerrers.

L'herald Paine pour joie convisqué i es relacionà amb l'alta noblesa portuguesa, la qual cosa li permeté de poder recórrer-hi després del negatiu desenllaç de la Guerra Civil per trobar ajut i protecció.

Aquesta divisa vivent que encarnà el sentir, pensar i quefer del Conestable de Portugal, fou un personatge mític que un bon dia desaparegué esfumant-se entre els avatars d'aquella lluita civil devastadora. El seu rastre desaparegué en aquells amargs dies de la derrota i agonia del Conestable¹⁰. La roda de la fortuna però que tant preocupà aquell príncep, ha portat actualment a establir relació entre l'herald i un altre personatge de l'època tan enigmàtic com ell: la del navegant Colom.

⁹ Baqué i Estadella, Teresa: *Noves dades sobre el descobridor d'Amèrica a Catalunya (l'herald Paine pour joie)*. V Col·loqui d'Estudis Catalans de Nord-Amèrica. North American Catalan Society, University of South Florida, Tampa, març de 1987.

¹⁰ Paine pour joie, que havia realitzat viatges per mar al servei del Conestable, passaria al servei de Renat d'Anjou a la marina, probablement com a corsari.

Molts documents sobre l'Almirall Colom han desaparegut, d'altres o bé han estat manipulats o bé desvirtuats. Fins i tot s'han canviat els noms i llocs de procedència de les persones amb qui es relacionà, i encara no està clar ni el seu veritable nom, ni el seu origen, ni el seu lloc de naixement.

Si es tenen en compte les descripcions fetes pels cronistes i per les persones de l'època que el conegueren, Colom era un home de gran presència física i gran eloqüència. Bartolomé de las Casas anotà en la seva *Historia de Indias*¹¹:

"...Lo que pertenecía a su exterior persona y corporal disposición, fue de alto cuerpo, más que mediano; el rostro luengo y autorizado; la nariz aguileña; los ojos garzos; la color blanca, que tiraba a rojo encendido; la barba y cabellos cuando era mozo, rubios, puesto que muy presto con los trabajos se le tornaron canos; era gracioso y alegre, bien hablado... elocuente y glorioso... en sus negocios; era grave en moderación, con los extraños afable, con los de casa suave y placentero, con mode-rada gravedad i discreta conversación, i así podía provocar a los que les viesen fácil-mente a su amor. Finalmente, representaba en su persona y aspecto venerable persona de gran estado y autoridad y digna de toda reverencia..."

Aquestes dades descriptives es troben avalades per la biografia que sobre el seu pare va escriure Ferran Colom.

Colom havia viatjat molt i havia tractat amb gent de diversa condició. Ell mateix ho manifesta en una carta adreçada als Reis Catòlics:

*"...Todo lo que hasta hoy se navega he andado. Tracto e conversación he tenido con gentes sabias, eclesiásticos y seglares, latinos y griegos, judíos y moros, y con muchos otros de otras sectas..."*¹²

¹¹ Bartolomé de las Casas: *Historia de Indias*, lib. I, cap. III, pàg. 29. Fondo de Cultura Económica. México.

¹² Op. Cit., pàg. 31

Els companys de Paine pour joie seran els mateixos que després tindrà Colom, d'entre els que convé citar Vicente Yáñez (Eanes) Pinzón, al qual l'Almirall anirà a retrobar l'any 1484 a la vila empordanesa de Pals, on consta que residia¹³, perquè l'ajudés i acompanyés en el seu primer viatge d'exploració al nou món. També als Deça, dels quals es conserven cartes manuscrites del propi Colom. Al navilier Juan de la Cossa, que també acompanyaria a Colom, primer com a pilot i després com a cartògraf.

De Paine pour joie se sap que lluità i caigué presoner a la batalla de Calaf tot defensant els interessos de la Generalitat de Catalunya i que posteriorment fou rescatat per ordre reial per Jaume d'Aragó. En el bàndol contrari, en el de Joan II, lluitaven els Bobadilla, i fou precisament un Francesc Bobadilla l'encarregat de destituir Colom del seu càrrec de governador i virrei de l'illa Espanyola, duent-lo encadenat a Castella. Aquest tracte tan vexatori fa pensar en una antiga enemistat i en un sentiment cruel de venjança¹⁴.

Pere de Portugal com ja s'ha dit feu una ofrena a la verge de Montserrat, de la qual n'era devot. El seu herald també ho va ser, i Colom demostrà també aquesta mateixa devoció en diverses ocasions, fins i tot donà el nom de Montserrat a una de les illes que descobrí a les Antilles menors. No en va, Dídac Colom, fill del Descobridor, constata en el seu testament la devoció que tots dos tenien per la verge montserratina fent donació d'una llàntia de plata.

A l'igual que Paine pour joie, Colom tingué en propietat unes cases a Barcelona. Precisament, per aquestes cases, un cop mort, els seus dos fills tingueren un litigi. Val a dir que aquestes cases no consten en el

¹³ Baqué i Estadella, Teresa, op. cit.

¹⁴ Els Bobadilla eren militars oriuns de Castella. S'establiren a la Segarra per defensar els interessos de Joan II durant la Guerra Civil catalana. Més tard, un dels descendents, Francisco de Bobadilla, germà de Beatriz de Bobadilla, arribà a ser enemic acèrrim de l'Almirall Colom.

testament apòcrif de 1506, però l'existència de les quals és ben coneguda¹⁵.

Els fills de l'Almirall no seguiren la trajectòria marinera del seu pare. Aquest els encarrilà cap a la cort aconseguint-los-hi el càrrec de patges, primer del príncep Joan i, després de la seva mort, de la reina Isabel. Segurament va voler per als seus fills una formació semblant a la que ell rebé, la mateixa que va rebre Paine pour joie.

El detall amb que Colom anotà els seus viatges en certa manera el relacionen també amb Paine pour joie. Tot herald té, a més, la funció d'anar anotant minuciosament els oficis de la cort i el comportament dels cavallers en les batalles. Diversos manuscrits de Colom i especialment el seu famós llibre de navegació, o més ben dit, la còpia coneguda¹⁶, atesa la riquesa de detalls i la forma, fan pensar en una formació també molt lligada a l'escripció.

Per acabar no estarà de més comentar que en el monument construït a la Porta de la Pau (entrada marina) de la ciutat de Barcelona, com a element representatiu de la vida de l'almirall, figura el gran navegant Jaume Ferrer de Blanes acompanyat del jove Cristòfor Colom amb una bola del món a la mà i vestit precisament d'herald. El conjunt escultòric fou una creació de Josep Pagès i Serratosa presentat a concurs i acceptat el 24 de juliol de 1884.

També, el sarcòfag que suposadament conté les despulles de l'Almirall Colom a la Catedral de Sevilla està sostingut per quatre heralds¹⁷. El monument fou creat per

¹⁵ El testament de Dídac Colom, obert a Santo Domingo el 2 de maig de 1523, diu "...item que entre Don Fernando Colón mi hermano e mi obro ciertas diferencias sobre razón de cierta manda quel almirante, mi senyor, le abia fecho e sobre razón de las casas que por su testamento dezia pertenecia, sobre lo qual nos concertamos..."

¹⁶ Cristobal Colon: *Libro de navegación*. Versió manuscrita de Bartolomé de Las Casas (o Casaus).

¹⁷ La Real Academia de Bellas Artes de San Fernando en el seu informe oficial descriu així el monument: "...Cuatro reyes de armas llevan en hombros el féretro de Colón, y visten loras luctuosas por el muerto, con insignias de gala por la exultación del glorioso Almirante..."

l'escultor Arturo Mérida l'any 1891 per a ser erigit a la Catedral de l'Havana (Cuba), però la guerra hispanoamericana i la pèrdua de les colònies d'ultramar impossibilitaren de dur a terme el projecte a l'illa caribenya; després fou erigit amb lleugeres variants a la ciutat andalusa. Tenint en compte que els monuments acostumen a blasmar els trets més fonamentals de la vida del difunt, aquests monuments vindrien a reafirmar que Colom havia estat un herald notable, com ara Paine pour joie. La qüestió en aquest cas és de quines fonts d'inspiració i documentació històrica begueren aquests escultors?

Si s'accepta que l'almirall Colom era súbdit català, que va estar al servei de Pere de Portugal, que pertanyia a una coneguda família notable, que era persona cultivada i molt coneixedora del protocol cortesà, com ho demostrà en totes les seves actuacions, res priva a relacionar Cristòfor Colom amb Paine pour joie¹⁸.

---

¹⁸ Com a detall significatiu i curiós, també Barcelona ha estat representada simbòlicament en diverses ocasions per la figura d'un herald. El mite de l'Herald planeja per damunt la història oculta d'aquesta terra. Vegeu el cartell commemoratiu de l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929, creat per Josep Rojas Assens.

Articles

Sobre el "diario" de navegació de l'Almirall de les mars oceàniques

per Joaquim Arenas

Del *Diario* de navegació de Cristòfol Colom n'hi ha conegudes dues menes de còpies, l'una feta pel P. Casaus, i l'altra la que el seu fill Ferran Colom va incloure en el llibre que va escriure sobre la vida del seu pare. Segons sembla ni el P. Casaus ni el mateix fill del Descobridor varen poder utilitzar l'original que va existir com s'indica a la carta que va escriure la reina Isabel de Castella, de Barcelona estant, a Colom en la qual li comunica que li adjunta l'original que va deixar a la ciutat comtal quan hi va fer arribada aquell mateix any.

El nét de l'Almirall, Luis Colón, va encomanar una traducció italiana de la vida de Colom escrita per Ferran, l'edició de la qual, feta a Venècia, data de 1571. Cal advertir que abans, el mateix nét havia demanat autorització per imprimir el *Diario* i que tot i ser-li concedida en 1554, no en va fer ús. És una traducció, segons els erudits, plena d'errors, encara que Romeu de Armas la valora positivament quan diu "la descripció que fa Ferran Colom del Descobrimient del Nou Món posseeix la validesa imponderable de ser destil·lada directament d'una còpia íntegra del Diari d'abord de l'Almirall. En aquest aspecte supera la relació de les Casas (Casaus) perquè aquest autor només va disposar d'un extracte, tant a la menuda com es vulgui, del document excepcional esmentat. Els mateixos errors del traductor A. Ulloa es troben i encara augmentats en la versió castellana que de la mateixa versió italiana va fer Serrano Sanz.

És de constatar que la història de la vida de l'almirall escrita per Ferran, va ser redactada de pressa i el valor principal que té és haver

resumit tots els "Diarios" tot i que amb errades ben paleses.

Tot sembla indicar que Casaus i Ferran Colom varen disposar de còpies diferents. Els estudis i bibliografia en general editats fora de l'àmbit català tot i ser molt copiosos des de 1765, any que es començà a publicar el manuscrit de P. Casaus que tenia en propietat el Duque del Infantado, tots passen per sobre el fet de la desaparició de l'original escrit per mà de Colom i lliurat per aquest al Rei Ferran II i Isabel de Castella a Barcelona. La pèrdua o desaparició volguda d'aquest monument escrit, a més d'insòlita és ben sospitosa.

L'edició i publicitat del *Diario* manuscrit, editat i conegut fins avui, no és sinó un extracte d'allò que contenia l'obra que Colom va escriure, dia rera dia, des de dissabte, dia quatre d'agost de 1492, fins dijous, dia catorze de març de 1493, va aparèixer a finals del segle XVIII com ja hem indicat. Cal fer honor a Fernández Navarrete, primer entre els estudiosos colombins que tingué cura de l'edició en cinc volums feta a Madrid per la Imprenta Reial en el període que es compta entre els anys 1825-1837, amb el títol *Colección de viajes y descubrimientos que hicieron por mar los españoles desde fines del s. XV*.

S'ha apuntat ja des dels cercles erudits catalans l'estranyesa per aquesta pèrdua (C. Parellada, Català Roca, Bilbeny entre d'altres). I encara més la insòlita transcripció resumida al castellà quan existia l'original. És evident que alguna cosa hi ha en aquesta qüestió que cap dels experts més renomats que treballaren el manuscrit casausià apunta, començant pel mateix Navarrete i el segueixen Fernández Duro, Charcot o Morrison.

Nosaltres no dubtem a abonar la tesi que l'original del Diari de navegació era escrit en català i que Casaus en fa la versió castellana abreujada. Sembla l'explicació més lògica. Quin interès podia tenir per P. Bartomeu Casaus a copiar al peu de la lletra una obra ja existent?

I encara abona la posició que l'obra coneguda en 1765 és una versió de l'original català el fet que restés ignot el document que la contenia al llarg de prop de tres-cents anys. Si ens aturem que la qüestió de la Descoberta fou tractada i vigilada com una qüestió d'estat l'objectiu de la qual era, ha estat usat i continua essent la intenció de presentar la gesta geogràfica i cultural més important des del naixement de Crist, com una empresa netament espanyola, ja abans que el concepte d'Espanya tingués el sentit absorbent que prengué de fet des de 1716 i fins i tot abans de ser el nom d'un estat.

L'aparició del manuscrit versionat per Casaus ha estat objecte, des de la fi del s. XVIII, de nombrosos estudis. En l'erudició de F. Navarrete, capità de fragata de la marina espanyola, hom hi pot trobar els fonaments de la investigació i la crítica i ja fa present els primers interrogants sobre el text. A *Colón y Pinzón. Informe relativo a los pormenores del Descubrimiento del Nuevo Mundo*, Madrid 1883, Fernández Duro fa una defensa aferrissada dels germans Pinzón. Un italià en 1893 aprofundeix en l'estudi de les arts de navegar dels s. XV-XVI en *Le costruzione navali e l'arte de la navigazione al tempo de Cristoforo Colombo*, treball editat a Roma. Bensande (1927) va concernir la gesta de la Descoberta a la península Ibèrica i s'esmerça a demostrar la nul·la influència possible existent fora d'aquest àmbit a *Légendes allemandes sur l'histoire des découvertes maritimes portugaises*, Ginebra 1927. El portuguès Fontoura da Costa a *A Marinharia dos descubrimientos*, Lisboa 1893, també es reafirma en les tesis de Fernández Duro. La meteorologia del viatge és explanada per Charriot en una conferència sobre la història de la nàutica (Madrid 1846). L'ofici de navegant i el camí seguit a través de la mar per Colom és tractat per Mac Eloy a *Cristophe Colombus vu par un marine*, París 1928 i Morrison a *The Ocean Navigation of Columbus on His First Voyage. The American Neptune*, 1941, estableix un estudi crític del Diari quant els rumbos presos i les distàncies i els errors que s'hi detecten. Val a dir que segons J.

Guillen, Morrison va organitzar amb el patrocini de la Universitat Harvard, l'anomenada de "Harvard Columbus Expedition" la qual, noliejant la goleta Capitana, va estudiar, en un viatge de pràctiques de l'any 1940 el camí seguit per Colom.

En la relació cronològica d'experts de renom universal que han estudiat el *Diario de navegación* hi podem comptar nombrosos catalans que, ultra tracta els temes damunt exposats, s'hi afegeixen en la qüestió lingüística. Allí podem constatar com Joan Coromines fa una aportació positiva en l'article "Indianorománica" a la Revista de Filologia Hispánica (VI-1944) o els nostres consocis J. M. Castellnou, Verdera, Parellada i també d'altres. Entre els autors espanyols que han treballat el text del *Diario* des de vessants diversos sobresurten Manuel Alvar, R. Manzano i el mateix acadèmic R. Menéndez y Pidal.

Tornant a la versió feta per P. Casaus, cal dir que aquest frueix d'una bona i reconeguda fama de transmissor fiable. Pel que fa al manuscrit del *Diario* ningú no pot creure que fos mutilat o falsificat pel P. Casaus. Morrison, que com s'ha dit, va refer el primer viatge, diu en relació a la versió casausiana que "podem ben afirmar que ningú que no sigui mariner i que cap mariner que no hagi resseguit la ruta de Colom, no pot haver teixit aquest document, amb dades tan exactes com són els rumb seguits, les derrotes i les observacions".

Aquesta asseveració, però, no treu la necessària consideració que mereix tota la documentació colombina, objecte de censura activa o passiva, entengui el lector aquesta darrera com la privació de la continuïtat dels documents, és a dir llur desaparició.

Per acabar la nostra digressió hem de dir, que el *Diario* d'abord de l'Almirall és el marc que ens ofereix amb més fidelitat la descripció de la personalitat de Cristòfol Colom a més de ser l'eina insubstituïble per a reconstruir el viatge més important de la nostra història. En aquest document s'hi palesen els seus coneixements, observa-

cions, creences, obsessions, projectes i deduccions.

El *Diario* d'abord és un registre savi i ordenat de camins marítims, d'experiències meteorològiques i astrològiques, d'anotacions d'antropologia, ètnica i botànica. Un aplec d'experiències en l'art de navegar que el fan una obra tan única com d'interès universal.

Del *Libre del Consolat dels fets marítims*;
Barcelona, 1502

La casa barcelonina d'En Cristòfor Colom que els censors van intentar situar a Sevilla

per Jordi Bilbeny

Si mirem d'aproximar-nos a la ciutat on visqué En Colom, hi ha constància documental que els seus fills pledejaren per unes cases que ell els llegà per herència¹. Ho consigna En Jaume Colom al seu segon testament, de 2 de maig de 1523: "Ítem. Dic que entre En Ferran Colom, el meu germà, i jo hi hagué certes diferències per raó de certa deixa que l'Almirall senyor meu li havia fet i per raó de les cases que pel seu testament deia [que] li pertanyia[n]; sobre la qual cosa ens concertàrem"². Però, per tal com les referències d'aquestes cases han desaparegut del Testament³, no em costa gens concloure que s'han fet esborrar de la documentació a fi i efecte de desarrelar familiarment En Colom de la seva veritable ciutat natal.

Nogenysmenys, sabem amb força precisió on era afincada la família barcelonina dels Colom. Per En Mitjana, "la casa pairal dels antics Colom es troba esmentada en el *Llibre de Focs o Cens de Barcelona* de l'any 1398 com a situada al barri de Santa Maria del Mar. En aquella data n'era amo En Guillem Colom (o Colombi), canviador o banquer; corresponia a l'illa que dona al carrer dels Banys Vells, i tenia entrada pel carrer de Mirallers"⁴. No em fa estrany,

doncs, que l'amo d'aquesta casa fos, encara a l'any 1468, a l'època d'En Reiner d'Anjou, el cavaller i militar Joan Colom⁵; i que, al 1515, anys després de mort aquest, se'n possessionés el seu fill Jaume⁶. La informació d'En Mitjana és capital, puix En Cristòfor Colom, de conformitat amb un poder atorgat per ell mateix al 31 d'octubre de 1497, ens assegura que s'està a la ciutat de Sevilla, curiosament també "al barri de Santa Maria"⁷. És obvi que es tracta d'una còpia, on el nom de "Sevilla" suplanta "Barcelona", perquè és de tothom sabut que En Cristòfor Colom no s'establí mai a Castella, i que quan la Corona li volgué anul·lar els títols i poders que el rei Ferran li havia concedit, arran dels seus descobriments americans, un dels arguments que aquesta esgrimí més sovintejadament fou el de la seva estrangeria i manca de veïnatge a Castella. Així consta en una resposta del Fiscal reial a les demandes d'En Jaume Colom, fetes al 1511, car li diu que: "el dit Cristòfor Colom era estranger, no natural ni veí del regne, ni resident en ell"⁸. I a la *Relació del Quart Viatge*, que el Descobridor adreçarà des de Jamaïca, al 1501, al rei Ferran, li assegura que "al cap de vint anys de servei, que he servit amb tants treballs i perills, no tinc avui a Castella una teula; i, si vull menjar o dormir, no tinc on [anar], llevat de l'hostal o la taverna"⁹.

Amb raó, doncs, ha apuntat la Consuelo Varela que "curiosament, l'Almirall mai no llogà ni es comprà una casa a Sevilla i només es construí una casa-palau a les Índies quan, d'ençà de 1496, es veié obligat a residir-hi llargues temporades"¹⁰.

¹ LLUÍS ULLOA, *Noves proves de la catalanitat de Colom. Les grans falsetats de la tesi genovesa*; Llibreria Oriental-Americana Maisonneuve Frères, París, 1927, p. 170.

² Cf. R. CARRERAS VALLS, *Los catalanes Juan Cabot y Cristóbal Colom*; Imprenta Altés, Barcelona, 1931, p. 33.

³ Vegeu una edició facsimil d'una còpia en espanyol de la darrera voluntat del Descobridor al *Testamento de Cristóbal Colón*; Gráficas Anael, Barcelona, 1992.

⁴ ENRIC MITJANA DE LAS DOBLAS, "La casa dels Colom a Barcelona", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*; [Barcelona] any XLI, novembre de 1931, núm. 438, p. 354.

⁵ Ídem, p. 356.

⁶ Ídem, p. 357.

⁷ CRISTÓBAL COLÓN, *Textos y documentos completos*; edició de Consuelo Varela, Alianza Universidad-320, Alianza Editorial, S.A.; 2a. edició ampliada, Madrid, 1992, p. 342.

⁸ Cf. *Pleitos Colombinos, I.- Proceso hasta la Sentencia de Sevilla (1511)*; edició d'Antonio Muro Orejón, Florentino Pérez-Embid i Francisco Morales Padrón, Escuela de Estudios Hispanoamericanos, Sevilla, 1967, p. 22.

⁹ C. COLÓN, *Textos y documentos completos*; op. cit., p. 501.

¹⁰ CONSUELO VARELA, *Cristóbal Colón. Retrato de un hombre*; Alianza Editorial, S.A.; Madrid, 1992, p. 44.

Sense cap mena de dubte, En Colom no visqué mai ni a Sevilla ni a Castella, ni fou naturalitzat castellà. En aquest sentit, l'Antonio Ballesteros ha afirmat convençudament: "No existeixen o no han aparegut les cèdules de naturalització d'en Cristòfor i En Bartomeu. Hem de suposar que l'Almirall no es va naturalitzar mai, car, altrament, no tindria sentit una resolució del Consell d'Índies que nega una petició d'En Jaume, el segon Almirall, en la qual demanava que li fossin reconeguts els privilegis del seu pare. El Consell contesta que els beneficis pecuniaris procedents del fons de l'Estat només podien fruir-los, amb autorització reial, els nacionals, vassalls i veïns del regne, i els estrangers si portaven deu anys de residència al país i hi havien adquirit béns seents. Aquest no era el cas de l'Almirall"¹¹.

A més a més és fàcil adonar-se de la interpolació del mot "Sevilla" en el lloc que correspondria a "Barcelona" si ens cenyim a les referències que En Colom esmenta i les analitzem a la menuda. Primerament, sabem que a l'Illa Espanyola hi ha un riu "que aquí és prop de la ciutat [de Santo Domingo] tant com de Santa Maria, a Sevilla, fins el riu"¹². Una segona referència, ens fa saber que el port de Santa Creu, on es troba la ciutat de la Isabel·la, és "a la costa de la mar, al peu d'una planúria grandíssima" i que "a cinquanta passes hi ha una muntanya de tallar pedra millor que aquella amb què edifiquen l'Església de Santa Maria de Sevilla"¹³.

Ultra el fet incontestable que Sevilla no es troba "a la costa de la mar", ni està a la vora de cap "muntanya de tallar pedra", tenim que quan l'Oviedo explica on es troba situada la ciutat de Santo Domingo al seu *Sumari de la Natural Història de les Índies*, ho fa de la següent tenor, totalment reveladora, i que posa en entredit les

¹¹ ANTONIO BALLESTEROS BERETTA, *Cristóbal Colón y el Descubrimiento de América* (dins *Historia de América*, tom IV); Salvat Editores, S.A.; Barcelona-Buenos Aires, 1945, vol. 1, p. 165.

¹² C. COLÓN, *Textos y documentos completos*; op. cit., p. 274.

¹³ Ídem, p. 287.

afirmacions anteriors, tot fent-nos veure, de tot en totes, que són fruit d'un retoc censor i no pas cap badada del cronista: "Té la mar tan a prop que, per la una part, no hi ha entre ella i la ciutat més espai de la ronda, i aquesta, és de fins a cinquanta passes d'on més espai se n'aparta i per aquella part baten les ones a la *penya viva i costa brava*; i, per altra part, al costat i al peu de les cases passa el riu *Ozama*, que és port meravellós, i les naus hi sorgeixen carregades tocant terra i sota de les finestres, i no més lluny de la boca per on el riu entra a la mar, del que hi ha des del peu del turó de Montjuïc al monestir de Sant Francesc o a la llotja de Barcelona; i en mig d'aquest espai hi ha en la dita ciutat la fortalesa i castell, sota del qual, i a vint passes d'ell, passen les naus a sorgir"¹⁴. Descripció que s'ajusta perfectament amb la que també en féu el cronista genovès Antonio Gallo, el qual, segons ens reporta l'Antoni de Capmany, "en relació del bloqueig que una flota d'aquella república va intentar de posar a Barcelona l'any 1466, descriu la ribera de mar d'aquest port, el perímetre de les seves muralles banyades per les onades, el cim de Montjuïc i la seva vista magnífica, així com la seva torre i l'ús de la seva talaia per als senyals"¹⁵.

Tot i l'evident paral·lelisme entre ambdues descripcions i el que ens narra En Colom sobre el port i ciutat de Santo Domingo, encara em caldria fer un parell d'aclariments, per acabar de tancar irrefutablement aquestes identitats. El primer és que, en inaugurar-se el nou port de Barcelona, el 20 d'agost de 1477, el rei Joan II va empènyer la primera pedra del moll, "després de beneïda i segellada pel bisbe de Girona amb el senyal de la Creu, raó per la qual el moll que aleshores s'iniciava es va dir de la «Santa Creu»"¹⁶; idèntic nom al que

¹⁴ GONZÁLEZ FERNÁNDEZ DE OVIEDO, *Sumario de la Natural Historia de las Indias*; Biblioteca Americana-13, Fondo de Cultura Económica, segona reimpressió, Mèxic, D.F., 1996, p. 89.

¹⁵ ANTONI DE CAPMANY, *L'Antiga Marina de Barcelona*; versió catalana de J. dels Domenys, Col·lecció Popular Barcino-136, Editorial Barcino, Barcelona, 1937, p. 40.

¹⁶ ANTONIO RUÉ DALMAU, *El puerto de Barcelona*; Biblioteca de Turismo de la Sociedad

tenia el port de la ciutat de la Isabel·la. I una darrera observació: de la muntanya de Montjuïc, ja se n'extreia pedra a l'època romana¹⁷ i se'n continuava extraient a començament del XVI¹⁸, just quan l'Oviedo feia la seva comparació amb Barcelona, que les altres fonts ens presenten adulterada, canviant el símil amb una Sevilla marítima inexistent.

Com a colofó, acabarem d'entendre la relació d'En Joan Colom amb el monestir de Santa Maria del Mar si sabíem que la seva germana Elionor Colom i Bertran, testà que hi volia ser sepultada¹⁹ i que, en morir, hi fou verament enterrada, segons se certifica pel testament de la seva filla Caterina de Gualbes i Colom, de 7 d'abril de 1490, que diu: "Elegesc la sepultura al cors meu en la sglesia de Santa maria de la Mar de Barchinona, en lo carner en lo qual la ossa de mon pare e mare reposan"²⁰.

Per això mateix el Pare Cases, o Casaus, ens diu que En Colom, després d'entrevistar-se a Barcelona amb els monarques i de narrar-los totes les intrínquils del seu primer viatge, "els sereníssims reis donaren llicència a l'Almirall, per aquell dia, perquè se n'anés a descansar a la posada, fins a la qual fou de tota la cort, per manament dels reis, honoríficament acompanyat"²¹. De les paraules d'En Casaus resta fora de dubte que En Colom tenia "la posada" a Barcelona. No una qualsevol, sinó la pròpia, com deixa en evidència l'ús de l'article

determinat. Amb tot, els crítics colombistes o no s'han detingut a comentar aquest paràgraf o bé han concedit a la paraula "posada" la sola significació d'"hostal" o "alberg". Però, en català, a més a més d'aquesta accepció de lloc d'acollida, té també el significat precís de "casa", en el sentit familiar i íntim que el mot comporta²². És aquesta mateixa accepció de "casa" la que li dona, ja al segle XIV, En Ramon Muntaner a la seva *Crònica*, car escriu: "E un dia menjava lo senyor rei d'Aragon a la posada del rei de Castella ab lo rei e ab la reina, e altre dia menjaven ells ab ell a la sua posada"²³. I així també era emprat aquest mot a finals del segle XV en els escrits coetanis, puix En Francesc Carbonell, en una carta adreçada al seu pare, Pere Miquel Carbonell, al 9 d'octubre de 1484, li deia: "Aprés de haver vos respost e fet lo present plech reebí una vostra quem feu donar mossenyer Guillem Sanchez el qual me feu anar a sa posada y essent en ella li diguí quem mane vostra Senyoria car yo so Carbonell"²⁴.

I amb el sentit precís de "casa" i de "casa pròpia" el recull l'Herrera quan ens descriu que, a Barcelona, el Descobridor "s'acomiadà dels Reis, i aquell dia tota la Cort de Palau l'acompanyà a casa seva"²⁵.

Amb les quals coses sabem que En Cristòfor Colom vivia, entre viatge i viatge al Nou Món, a Barcelona, perquè és aquí on tenia la llar i, a més, la resta de la família.

de Atracción de Forasteros, volum XXVI, Barcelona, juliol-octubre de 1931, p. 15.

¹⁷ Cf. AGUSTÍ DURAN I SANPERE, *Barcelona i la seva història*, Documents de Cultura-2, Curial, tercera edició, Barcelona, 1975, volum 1, p. 58, 61, 70, 75, 81, 95, 98, 101 i 110.

¹⁸ Ídem, p. 158 i 407.

¹⁹ Vg. GABRIEL CANYELLES, *Testaments. 1433-39/1440-48*; Arxiu Capítular de Barcelona, volum 368, camisa 1340-48, Barcelona, 12 de juny de 1441.

²⁰ Cf. DALMAU GINEBRET, *Primus Liber Testamentorum Codicillorum et Donacionum causa mortis. 1463-1499*; Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, foli 181.

²¹ BARTOLOMÉ DE LAS CASAS, *Historia de las Indias*; edició d'Agustín Millares Carlo i estudi preliminar de Lewis Hanke, Fondo de Cultura Económica, S.A.; Mèxic, D.F., 1986, vol. I, p. 335.

²² Cf. MN. ANTONI M. ALCOVER I FRANCESC DE B. MOLL, *Diccionari Català-Valencià-Balear*; Editorial Moll, Palma de Mallorca, 1979, volum 8, p. 785.

²³ RAMON MUNTANER, "Crònica", dins *Les Quatre Grans Cròniques*; pròlegs i notes de Ferran Soldevila, Biblioteca Perenne-26, Editorial Selecta, 2a. edició, Barcelona, 1983, cap. CLXXVII, p. 827.

²⁴ Cf. MANUEL DE BOFARULL Y DE SARTORIO, *Colección de Documentos Inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*; Imprenta del Archivo, Barcelona, 1864, tom XXVII, doc. 14, p. 46.

²⁵ ANTONIO DE HERRERA, *Historia General de los Hechos de los Castellanos en las Indias y Tierrafirme del Mar Océano*; [segons l'edició de Madrid de 1730]; Academia de la Historia, Madrid, 1934, vol. II, p. 134.

Introducció a l'heràldica colombina

Per Antoni Poyo i Creixenti

La temàtica que ens ocupa és la mostra de l'armorial que se li va reconèixer a Cristòfol Colom, que com molts altres personatges de la història, tenia un escut heràldic.

Escut heràldic que el Baró de Cobos de Belchite, Julio de Atienza, en el seu "NOBILIARIO ESPAÑOL" ens diu que "són las pròpies del linaje" referint-se a un: Camper d'or, una banda d'atzur, el cap de gules.

Aquestes són, també, les armes que registra el "Cronista Rey de Armas", Vicente de Cadenas y Vicent, en la publicació del "INSTITUTO SALAZAR Y CASTRO", del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, en la seva obra "REPERTORIO DE BLASONES DE LA COMUNIDAD HISPANA".

No cal dir que tant l'una afirmació com l'altra són correctes.

De totes maneres estem completament d'acord amb la definició ja que tenen la base en la "HISTORIA GENERAL Y NATURAL DE LAS INDIAS; ISLAS Y TIERRA FIRME DEL MAR OCÉANO", l'autor del qual és Gonzalo Fernández de Oviedo y Valdés, primer cronista del Nuevo Mundo, que fou cambrer del malaurat príncep Joan (primogènit dels anomenats Reis Catòlics) i després de la mort del seu senyor el 1497, el 1514 el trobem a les "Índias, con el cargo de veedor de las funciones del oro".

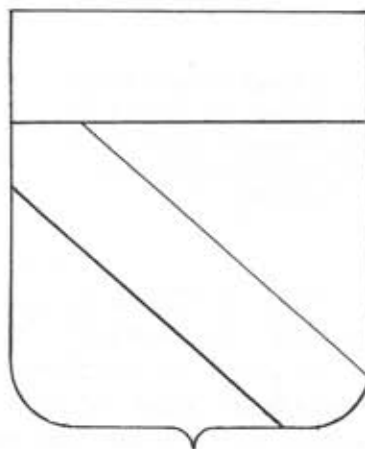
L'esmentat escut de Colom fou confirmat per l'emperador Carles I el 19 de gener de 1537, concedint títols nobiliaris al fill de Colom, Diego, i l'any 1557 al seu nét Lluís.

Fet aclaridor que significa un reconeixement al llinatge Colom que aconseguí la gesta de trobar les anomenades Índies, i els descendents del qual foren distingits,

aconseguint els títols d'Almirall, els ducats de Veragua, de la Vega de Santo Domingo i el marquesat de Jamaica.

Aquest escut, a part de les armes "propies del linaje", fou incrementat amb les de Castella i Lleó, com a principals, representant una concessió reial per deferència al Descobridor, afegint, a més a més, el símbol de la troballa, les illes.

Amb aquest atorgament l'escut de l'Almirall es converteix en un quarterat, passant el seu senyal al quart camper.

Primitiu escut d'armes de Cristòfor Colom. En camper d'or, una banda d'atzur, el cap de gules.

Però no s'acaba aquí tot, perquè en ser nomenat almirall, en el lloc que ocupava la seva marca queden inserides les armes del seu càrrec i distinció, és a dir, cinc àncores d'or en camp d'atzur, com a "insignia del oficio é título de Almirante".

Aleshores tenim "las propias" posposades a la punta de l'escut, la part més inferior anomenada el peu de l'adarga, que el seu fill Diego ostenta en un ex-libris.

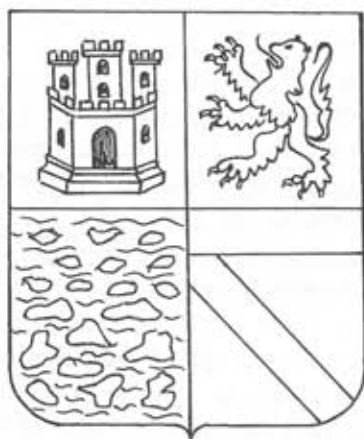

Ex-libris utilitzat per Diego Colom i Moniz, ostenta el quart camper les àncores en posició dreta i el cinquè una barra, canviat per la banda, àdhuc l'escudet oval sobre el tot, senyal de la reina Isabel.

Com es pot comprovar, Colom no usà les armes parlants del seu llinatge, que en aquest cas hauria pogut ser un colom com altra gent anomenada Colom de cognom. Fins aquí l'exposició d'uns fets precisos i autèntics.

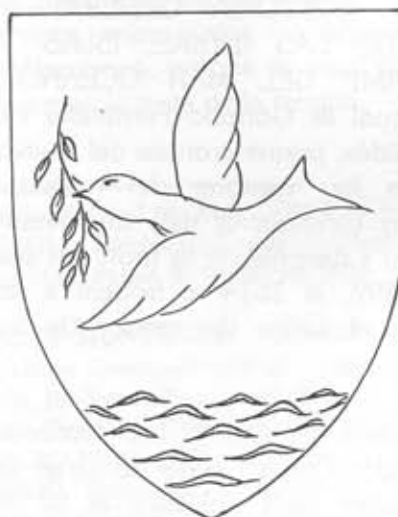
Armes heràldiques de Cristòfor Colom segons les descriu el capità Gonzalo Fernández de Oviedo en la seva *Historia General y Natural de las Indias*, Llibre II, Cap. VII.

Escut d'armes concedit a Cristòfol Colom al retorn del seu Primer viatge:

Quarterat:

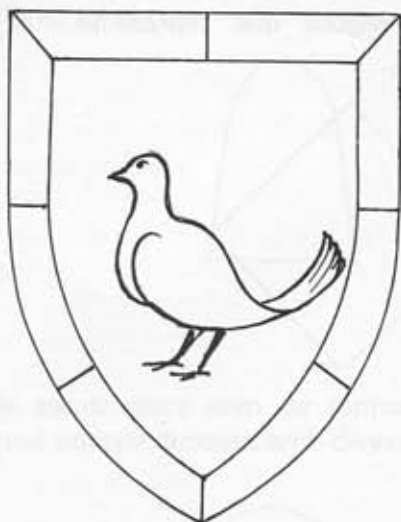
- 1r : En camp sinople, un castell d'or;
- 2r : D'argent, un lleó de porpra;
- 3r : En ondes d'atzur, sembrat d'illes d'or; i
- 4r : En camper d'or, una banda d'atzur, el cap de gules.

Aquestes són les armes dels Colom de les Illes (Mallorca):

D'argent, un colom volant terrós (?), amb un ram d'olivera de sinople al bec. En punta, ones de mar d'atzur.

Altres pinten d'atzur, un colom d'argent.

Els Colom de la casa de Barcelona ostenten:

De gules, un colom d'argent, bordura componada d'atzur i argent.
Altres pintaven el camper d'atzur.

Per fer més entenedora la qüestió farem un incís per aclarir què és l'heràldica, exposant una petita introducció. L'heràldica és una ciència auxiliar de la història que té per objecte l'estudi dels escuts d'armes, el seu origen i el seu blasonament, d'acord amb uns criteris, ara unificats, que van aparèixer als volts del s. XII d'una forma imprecisa, inconcreta i variable.

La seva etimologia sembla que deriva del germànic "heriwal", que significa missatger, herald. El doctor Coromines diu que és una composició de "heri", exèrcit, i "waldan", ser poderós, documentat "herau" el 1400. La variant equivalent castellana "faraute" descriu l'herald com "el entretenido y bullicioso que quiere dar a entender lo dispone todo".

L'heràldica anomenada als antics textos catalans "armoria" o "art del blasó"; deu el seu nom a la tasca d'aquests entesos en la seva creació, que caldria cercar entre els notaris i escrivans de les cancelleries, ja que el lligam del blasó al segell que certificava qualsevol document fou evident.

Així, l'escut heràldic esdevé el suport principal dels emblemes i senyals que

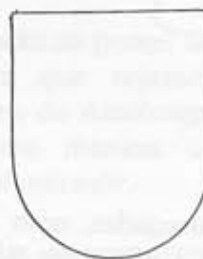
revelen la personalitat i el tarannà del posseïdor que l'ostenta i exhibeix.

Arma defensiva per excel·lència, fet antigament amb pells de brau sobre armadura de vímet, fou emprat per cobrir-se de les escames de l'enemic. Objecte que varen fer servir tots els pobles de totes les èpoques de forma variada i pintat amb figures i colors, passà amb el temps a ser el signe visible tramès de generació en generació.

I cada país va adoptar una forma diferenciada, sense ser rigorosament determinada, que les èpoques i la seva influència han establert en uns estils plàstics peculiars.

Les formes i contorns són diversos i variats.

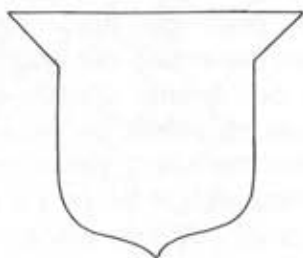
Així, trobem el d'estil gòtic, de forma rectangular al cap i arrodonit a la part inferior, propi de Castella, anomenat quadrilong ibèric.

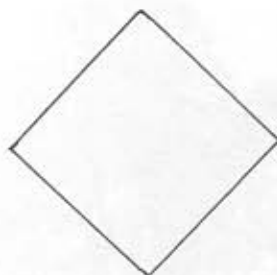
El quadrilong francès és com l'anterior al capdamunt, però acabat en punta a la base; recordem l'escut d'Espanya.

L'escut típic anglès pinta com el francès amb l'afegit d'un eixamplament al cap en forma punteguda.

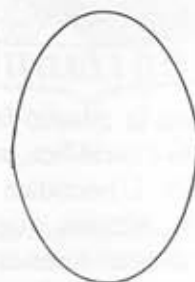
representació heràldica de pobles, ciutats i comarques, es va adaptar l'escut de tipus caironat, timbrat segons què representa, amb corona mural.

A l'heràldica italiana trobem l'anomenat "cap de cavall", de forma ben original.

Menys populars o coneguts són els de tipus oblong, emprats per les senyores casades, els eclesiàstics, alguns ordes religiosos, nacions i antics regnes.

I de formes més carregades, amb corbes i contracorbes, rectes i punteguts els escuts alemanys i suïssos, amb la particularitat de les mosses a cada banda, on en temps medievals servia per a col·locar la llança en els torneigs. Recordem l'escut del Barça.

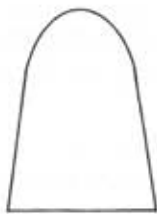
La forma dels escuts que denotaven l'estat de la solteria entre les senyores i algunes religioses era l'anomenat "lasonjat".

Fa poc, per acord de diverses societats dedicades a l'heràldica, per tal d'unificar criteris amb el consell dels seus assessors, per diferenciar els llinatges de la

Antigament els exèrcits, o simplement la gent amada feien servir formes diferents.

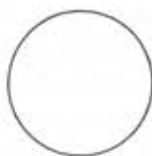
Així, els egipcis utilitzaren un escut que recorda el típic gòtic però de cap per avall, cobrint tot el cos.

I arribem al típic escut català, batejat com a triangular curvilini usat també a França moltes vegades.

Els escuts grecs eren de forma rodona, i quasi sempre decorats amb diversos motius.

Cal destacar que tenim un autèntic i genuí museu amb aquest tipus d'escut que guarda gelosament el Monestir de Sant Jeroni de la Murtra entre les seves pedres, veritables joiells de l'heràldica del nostre país, d'una importància cabdal, tant per la seva història com per la seva conservació i exposició permanent i abundant de les adargues que trobem a les lloses, capitells, mènsules i claus de volta.

Els romans es defensaven amb un escut en forma de teula, molt apropiat per fer l'anomenada tortuga, que suposem que segles després donaria peu a la idea de construir els tancs d'avui.

En aquest cenobi es poden admirar més de setanta escuts que representen diversos llinatges, alguns de desconeguts, que varen participar d'una manera o altra en la construcció del monestir.

Els escuts dels normands eren amples a la part alta per protegir el cos i més estrets al peu i, com els romans, d'una llargada apropiada per cobrir a tot combatent.

Podem apreciar el cromatisme dels quatre pals, mal anomenats barres, de l'escut català en dues de les quatre claus de volta del refectori en què hi figuren les armes dels comtes de Barcelona timbrades per una corona reial amb la llegenda que significa la voluntat de l'edificació de Joan II, "que estigué setze dies regalant-se espiritualment", diuen les cròniques, amb data de 21 de juliol de 1475.

Si visitem el claustre, veurem les empremtes deixades pels "Reis Catòlics" en forma de cinc escuts que "lo Rey Cathólich Don Fernando qui manà donar dos centes lliures per fer sinch Claus del claustre qui estan ab ses armes".

En aquestes armes no hi figura la magrana, representant la conquesta de la ciutat de Granada, que per aquell temps no s'havia

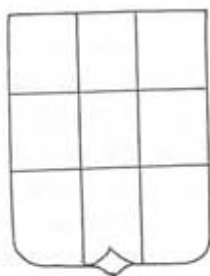
produït (recordem que fou el 2-I-1492). I la forma de l'escut és la típica castellana, és a dir, arrodonida al peu.

Això ve a tomb per la curiositat que en uns capitells del claustre figuren el que semblen les imatges esculturades del matrimoni reial i la que ens diuen que és la de Cristòfol Colom. En canvi no hi trobem cap escut que podríem atribuir a l'Almirall.

Aquestes armes reials es presenten com un quarterat, és a dir, el camp de l'escut dividit en quatre parts: primer i quart, les armes de Castella i Lleó (també quarterats) i, segon i tercer, les representatives de Catalunya i Sicília (en camp partit).

Amb aquesta exposició entrariem en el capítol de les divisions del camper dels escuts, del qual ja hem parlat. El principal repartiment és el configurat per nou escacs i la punta.

La primera renglera de tres a dalt s'anomena cap (amb un centre, un cantó dretre i un de sinistre); la segona filera es compon d'un cor o centre (amb un flanc dretre i un de sinistre); i la tercera divisió pren el nom de punta (amb un cantó dretre i un de sinistre); centrada al mig tenim la punta, punt baix o ínfim.

A part, tenim els escuts partits, dextrats, calçats, tallats, cortinats, truncats, trinxats i un llarg etc.

També dibuixades en el camp dels escuts trobem les denominades peces, que caldria

distingir en honorables o de primer ordre, com són la banda, la barra, el cap, la creu, el pal, la faixa, el xebró, el sautor, etc.

Dues d'aquestes peces formen part de l'escut d'en Colom: el cap i la banda.

Aquest cap és la més distingida de les peces principals. Significa la corona del cavaller. Si és de gules representa la imatge del déu Mart, i és el símbol del foc i de la sang vessada en lluita armada. Implica el color de la pedra filosofal que porta el signe del sol.

I la banda, que també forma part de les "armas que solides tener", peça fonamental, travessa diagonalment el camp de l'escut i honora el seu titular com a home armat i honrat, amb el significat del baldric, la corretja que subjectava la beina de l'espasa del cavaller. Si és d'atzur, com en aquest cas, representa el color de la veritat, de la immensitat de la mar, camí del somni i de la felicitat. L'atzur, posat en banda és un premi a l'home al servei del seu sobirà.

L'or en el camp de l'adarga representa la imatge del sol i la glòria, virtut i noblesa, coneixement i saviesa, signe de perfecció, d'integritat, etc.

Com podem apreciar tot és simbòlic, pur esoterisme, que en temps medieval s'aplica a l'heràldica i que en l'escut de Colom es fa ben evident, donant una imatge superlativa, amb el reconeixement del personatge extraordinari.

Per acabar de compondre una visió general de l'heràldica podem afegir que forma part d'aquest esoterisme, amb el seu significat especial el capítol figures, en què hi entren els quadrúpedes: lleons, cavalls, gossos, rucs, etc., en diverses posicions: estantolats, corrent, passant, furiós, etc. I també la representació humana, no tan freqüent, amb les definicions armat, nu, vestit, dorsat, etc. Les anomenades figures artificials representen armes de guerra, cerimònies, caça, música, arquitectura, arts, etc.

A cada peça d'aquestes se'ls aplica uns termes que podríem dir explicatius, ja que

determinen les postures en què es presenten, per exemple: les aus són atrevides, crestades, picades, volant, desplomades, etc; els insectes i rèptils estan ondulats, matisats, mirallats, etc. Les plantes poden estar botonades, desfullades, florides, fruitades, tallades...

A cada peça es presenta com a aguda, alterna, angulada, enfilada, fallida, potençada, dentada, filetada... I segons la seva posició dins el camp de l'escut és abismada, suspesa, fixa, foradada, somada, carregada, etc.

Tots aquests termes heràldics impliquen una simbologia i un significat especial i específic i, a l'ensem, esotèric. Així, la torre i el castell són l'expressió de fortalesa, refugi i defensa. Apuntem, com a curiositat, els merlets d'aquestes construccions, que es representen de forma quadrada a Castella i d'acabament triangular a Catalunya.

El lleó és el símbol del poder, la força d'unes armes, el senyor i la dignitat. També diferenciat segons on es representa; a Castella, amb la cua cap endins; i amb la cua vers enfora si és un escut de llinatge català.

El colom de l'adarga significa la pau, la puresa, l'espiritualitat. És propi, també, com a arma parlant, és a dir, quan el qui el porta es diu Colom.

L'arbre, amb un llop al peu, indica la guàrdia i vigilància d'una propietat.

En definitiva, cada una de les peces, divisions, figures, etc. que trobem dins el camper de l'escut té un significat.

A part, un altre capítol del simbolisme més ancestral l'ocupa la coloració dels escuts. Quan aquestes adargues i els seus senyals ostenten color, prenen el nom d'esmalts.

Els esmalts es diferencien en dos apartats: els metalls i els colors.

Són metalls l'or i l'argent (no pas el groc i el blanc).

Són colors:

el gules (vermell),
l'atzur (el blau més brillant),
el sinople (el verd maragda),
el sable (negre)
i el porpra (morat-violateta).

També, menys usual, el carnació (color natural del cos humà). Tant el porpra com el carnació són considerats de tipus neutre; és a dir, que es poden posar sobre qualsevol dels altres, no permès als altres restants que, com a norma, no es posa color sobre color o metall sobre metall.

Per exemple: en un camper d'or no posarem una figura d'argent, o al revés. Tampoc en un camper de gules no hi posarem un arbre de sinople. En aquest cas l'arbre hauria d'anar sobre l'argent o l'or. Tot i així, sempre hi ha alguna excepció pel que fa a l'heràldica, no pas en vexil·lologia, que és l'estudi de tot el que fa referència a les banderes.

Tots els esmalts tenen un significat concret i especial i, s'apliquen als escuts precisament pel que representen.

Podríem afegir l'apartat de les dimidacions, és a dir, el rebaixament d'unes armes que ens indicarien les situacions hereditàries i de descendència segons unes peces concretes. Per exemple, la següent figura descendent i hereditària del regne espanyol, el príncep Felip, porta un lambel, altres de la casa Borbó utilitzen un sembrat de lis. En el cas de Diego Colom suprimeix el cap del seu escut, concedit al seu pare, i a més canvia la banda per una barra tot i mantenir els esmalts.

En un altre capítol, que no ve a tomb, es podria parlar dels cascs, les cimeres, les corones, els ornaments, els llambrequins, els tenants i suports que marquen jerarquies i distincions de qui ostenta un escut.

Els que sembla que justifiquen el llinatge colombí d'avui dia pinten un escut partit:

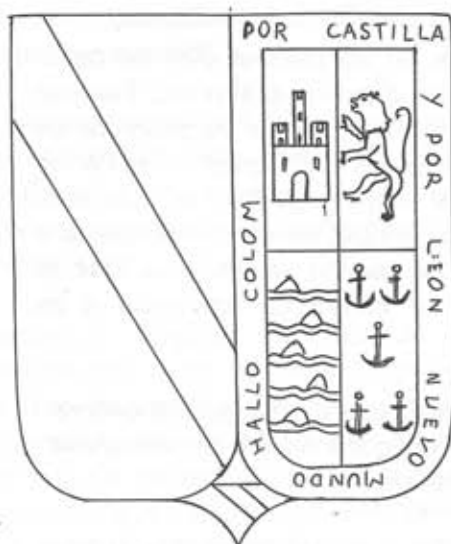
1r d'or, una banda de sable;

2n quarterat:

- 1r de gules, un castell d'or,
- 2n d'argent, un lleó coronat, de gules
- 3r faixat d'ones d'argent i atzur,
carregat d'illes d'or,
- 4t d'atzur, cinc ancores d'or.
La punta d'or, una banda d'atzur, el
cap de gules.

Aquest segon quarter presenta una bordura d'or amb el lema: "A CASTILLA Y A LEÓN; NUEVO MUNDO DIÓ COLÓN", amb lletres d'atzur.

És a dir, repeteixen les descrites pel capità Gonzalo Fernández de Oviedo en l'obra *Historia General i Natural de las Indias*, llibre II, cap. VII, en el segon camper de l'escut passant a primer lloc les que representen la línia agnàtica i a segon terme les pròpies del llinatge dels Colom.

Si aquests senyors es denominen Colón de Carbajal, considerem que és un contrasentit, ja que passen a lloc principal el primer camp, les menys distingides en història i títols, tot i que se suposa que són les més antigues.

I fins aquí una resumida exposició de l'armorial d'un llinatge molt important de la nostra història.

Bibliografia

L'islam a Amèrica

África versus América.

La Fuerza del Paradigma.

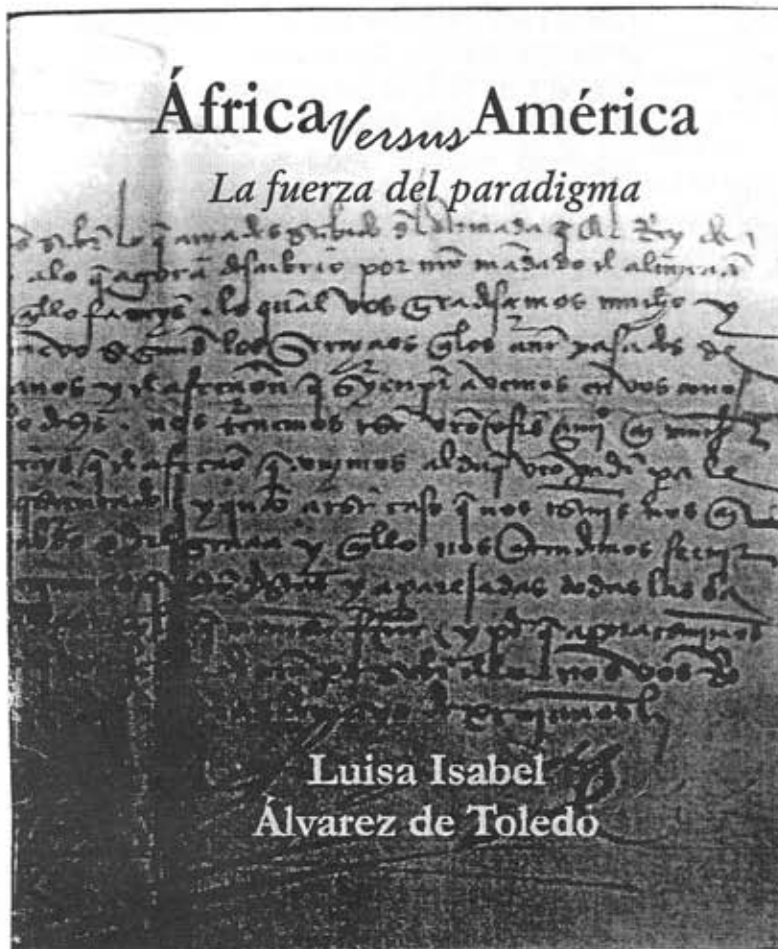
Luisa Isabel Álvarez de Toledo

En vers Colom i la seva important empresa oceànica s'han escrit milers de llibres. La historiadora Simonetta Conti al 1990 va publicar a Gènova el volum de 920 pàgines *Bibliografia Colombiana 1793-1990*, en el qual apareixen prop de nou mil referències d'obres i publicacions relatives al Descobridor, editades en tot el món en els dos últims segles, i continuen encara sortint nous títols sobre tan interessant i suggestiu tema, sens dubte degut a l'halo de misteri i secret que envolta la vida i l'obra del gran navegant.

Una bibliografia tan abundant dona idea del treball que representa escollir entre la múltiple i diversa informació. No n'hi ha prou de confiar en el prestigi científic o literari d'un autor o en la innovadora aportació d'un llibre, tots poden contenir dades noves i informacions complementàries interessants, com també apreciacions dubtoses o errors bàsics. Per això crec que tota nova proposta intel·lectual s'ha de considerar i respectar, prèvia lectura i anàlisi per a la seva acceptació o la seva refutació, segons les verificacions d'aquelles dades i argumentacions. El treball que es pugui emprar en aquesta tasca sempre resultarà profitós per exercitar el propi criteri.

M'ha atret el títol del llibre: *África versus América, la Fuerza del Paradigma*, de l'autora andalusa, Luisa Isabel Álvarez de Toledo, Duquesa de Medina Sidonia, tant pel que suggereix el tema com per l'anomenada de la seva autora, conservadora de l'important arxiu de llur palau a Sanlúcar de Barrameda (Cadis), sens dubte un dels fons històrics més importants de l'època colombina, que la duquesa ha ordenat i investigat exhaustivament durant més de trenta anys.

L'aristòcrata erudita considerada polemista incansable i dissident liberal, se la coneix també, per "la duquessa roja", i ella pensa que "la única aristocràcia deseable es la del espíritu". No hi ha dubte que els marcats ingredients de tan destacada personalitat, fa augmentar l'interès per conèixer la seva proposta intel·lectual i més quan ve avalada per una abundant i interessant bibliografia consultada i de referències de documentació publicada o dipositada en arxius espanyols com els de Simancas, de Indias, de Toledo, a més del propi de la Casa de Medina Sidonia.

Luisa Isabel Álvarez de Toledo, en una entrevista amb Yusuf Fernández publicada a la revista islamista *Amanecer de un Nuevo Milenio* i que es pot visitar a través d'internet, manifesta l'autora haver tingut dificultats amb editorials espanyoles per a la publicació del seu llibre, i afegeix que, "si la editorial de la Junta Islámica no me hubiera publicado el libro, éste probablemente no hubiera visto la luz". Davant d'això, hem

volgut indagar per la nostra part, el perquè de tals refutacions i, evidentment, hem comprovat certes apreciacions errònies de la investigadora.

La duquessa basa la seva tesi en què: "el Islam estaba en América desde el siglo XI por lo menos", i per a ella "lo de Colón no fue más que la continuidad de un movimiento que se inició con Alfonso X el Sabio para conocer el control de las minas de oro americanas, en competencia con Portugal y las demás naciones, y sobre todo con los musulmanes, que se encontraban bajo la autoridad del Sherife de Mamuecos y que ya estaban allí con anterioridad a la llegada de Colón. Les proves que s'aporten es poden considerar pintoresques i curioses.

Per la lectura de la seva obra pensem que la investigadora, amb tan abundosa documentació i bibliografia al seu abast, s'ha creat o s'ha forjat una sèrie d'hipòtesis juxtaposades que la poden haver conduït piramidalment a la cúspide de la seva peculiar història.

Sabut era al segle XV que la terra és esfèrica. Hernando Colón, en la bibliografia que va escriure sobre el seu pare, *Historia del Almirante*, comença dient en el capítol VI: "Llegando a decir las causas que movieron al Almirante al descubrimiento de las Indias, digo que fueron tres, a saber: fundamentos naturales, la autoridad de los escritores y los indicios de los navegantes". Fue la autori-

dad de muchos hombres doctos, que dijeron que desde el fin occidental de África y de España podía navegarse por el Occidente hasta el fin Oriental de la India, y que no era muy gran mar el que estaba en medio, como afirma Aristóteles en el libro 2, *Del Cielo y del Mundo*, donde dice que desde las Indias se puede pasar a Cádiz en pocos días, lo cual prueba Averroes sobre el mismo lugar, y Séneca en los *Naturales*, libro 1,

teniendo por nada lo que en este mundo se aprende, respecto de lo que se adquiere en la otra vida, dice que desde las últimas partes de España pudiera pasar un navío a las Indias en pocos dias con vientos”.

Segons conten les “sagas” dels groenlandesos i la d'Eric “*el Rojo*”, a l'any 1000 (221 anys abans d'haver nascut el rei castellà-leonès, Alfons X el Savi) Leif Erickson, el fill d'Eric, arribà a una terra desconeguda, a la qual anomenaren “Vinland”, situada a la costa nord-oriental del continent que avui coneixem com a Amèrica, el mateix Nou Món que cinc-cents anys després descobriria el gran navegant que seria conegut com a *Cristòfor Colom*. En aquella època hi havia a Islàndia un bisbe cristià, per la qual cosa l'Església de Roma havia d'estar informada d'aquell succés.

Feia 22 anys que havia estat elegit papa de Roma amb el nom de Calixte III (1455-1458) el cardenal valencià Alfons Borja, el primer dels papes *Borgia*, quan els turcs s'havien apoderat de Constantinoble i impedièren el pas de navegants cap a Orient. Aleshores, sorgí per les nacions de la mediterrània, la necessitat vital de trobar nous camins per a arribar a la Xina.

A la dècada dels 70, es féu rei de la Mediterrània un corsari anomenat Colom, abans de “limarse el nombre”, com va escriure el seu fill, Hernando Colón. Aquell tenia aleshores trenta-quatre anys, amb una gran experiència de més de vint anys navegant i amb una excel·lent formació escolar de gramàtics i llatinistes i per una vocacional formació permanent a través dels importants personatges amb els quals es va relacionar i de seleccionades lectures que es buscava per forjar-se el seu important projecte navegador.

Poc després d'arribar el corsari Colom a Lisboa l'any 1476, per una felicitat coincidència el rei Christian de Dinamarca feia gestions amb el fi de reclutar un o diversos mariners portuguesos, que volguessin allistar-se a una expedició naval a Islàndia o, potser més lluny i tot. És evident que Colom participà en aquell viatge; així ho diu Hernando Colón i ho confirmen el P. Bartolomé de Las Casas, com també, per informacions noruegues, l'investigador peruà Luis Ulloa Cisneros en *Noves proves...* (París, 1927).

EL MONUMENT A COLON

DEL PORT DE BARCELONA

Allà on Colon isqué del mar un dia,
com Atlas amb un món en ses espatlles,
un monument aixeques, Barcelona?
Fes-lo digne de tu i digne del geni
que és entre els homes i entre els hèroes l'àliga.

Per fonament la platja de Ligúria
te donarà un bocí d'aquelles roques
on de petit jugava amb les zumzades;
l'Alhambra et donarà sòcols de jaspi
brunyits per mans de moros;
lo Portugal un tros de l'arbre mestre
que tendre nàufrag lo portà a ses ribes;
Castella sos lleons, i Catalunya
de ses entranyes bestraurà lo ferre.
I què et darà l'Amèrica? Agraïda,
com no et pot dar per pedestal los Andes,
t'enviarà son cor i ses corones.

Aixeca-la ben alt eixa columna,
damunt lo front dels arbres,
damunt los parallamps i cresteries,
sobre els merlets que volten lo pinacle,
sobre el pinacle que agullona els núvols.
Al veure-la, que diguen los navilis:
-Més alta és de bon tros que nostres màstils.-

Les fàbriques que diguen:
-És més alta que nostres xemeneies.
-I més que nostres torres-
repliquen los palaus. I el temple gòtic
responga: -I gairebé com mes agulles.-

Corona la columna sobirana
amb lo globo del món, que amb mà divina
a arrodonir ell ajudà a l'Altíssim.
Mes lo globo corona'l amb sa estàtua,
sa estàtua gegantina,
en actitud profètica i solemne
signant a l'occident, de quina porta,
feta de por i de misteri ombrívol,
ell tenia la clau dintre sa pensa.

Les ones, a ses plantes,
murmuraran himnes eterns de glòria
barrejats amb estrofes del *Te Deum*
que aquí entonà amb los reis i Catalunya.

A la superba imatge
l'atzur del firmament farà de nimbe;
sa llum assoleiada, de corona,
i la veuran centúries i centúries,
de jorn, entre les flam es del migdia,
de nit, entre el fulgor de les estrelles.

Jacint Verdaguer

Los señores, don Juan
don Juan don Juan don Juan
don Juan don Juan don Juan
don Juan don Juan don Juan

A don Juan don Juan
don Juan don Juan don Juan
don Juan don Juan don Juan
don Juan don Juan don Juan
don Juan don Juan don Juan

don Juan don Juan

